

**Справжній учений, яких часто описують в ідеалі,
але яких не так часто можна зустріти в реальності**

Мелвін Кон

З нагоди 70-ліття Валерія Євгеновича Хмелька

30 липня 2009 року одному із найвідоміших українських соціологів Валерієві Хмельку виповнилося 70 років. Редакція вітає його із цим ювілеєм і публікує добірку матеріалів, підготовлену до цієї події.

***Довідка.** В.Хмелько — доктор філософських наук, професор, фахівець із макросоціології, соціології особистості, електоральної соціології. Закінчив фізичний (1961) і філософський (1971) факультети й аспірантуру (1974) Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Від 1992 року — професор, зараз — завідувач кафедри соціології Національного університету “Кієво-Могилянська академія”, від 1992 року і донині — президент “Київського міжнародного інституту соціології”. У 1993 і 1996 роках був запрошеним професором Університету Джонса Хопкінса (США). Від 1971 року — член Соціологічної асоціації України, у 1990–1992 — її віце-президент, від 1988-го — член Міжнародної соціологічної асоціації. У різні роки був членом редколегії низки соціологічних часописів (зокрема й нашого часопису), зараз є членом редколегії часопису Міжнародної соціологічної асоціації “The International Journal of Sociology”.*

Володимир Паніотто,

доктор філософських наук, професор Національного університету “Києво-Могилянська академія”, генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології

Редакція часопису люб’язно надала мені можливість привітати на сторінках часопису мого друга і колегу Валерія Хмелька з ювілеєм, за що я дуже вдячний цьому виданню. Я з ентузіазмом узявся до підготовки тексту, але потім вирішив подивитися, що я писав із нагоди 60-ліття і 65-ліття в нашому часопису, і виявилось, що довелося б повторюватися, адже не можу припустити, що всі читачі читають часопис упродовж 10 років від краю до краю і пам’ятають усе, що вже було сказано. Тому я дозволю собі просто процитувати щось із цих статей із певними коментарями.

Отже, 10 років тому. “Не знаю, чи правильно зробила редакція часопису, замовивши мені ювілейну статтю, про своїх друзів дуже важко писати. Але на моє життя наше знайомство справило такий вплив, який важко переоцінити. Достатньо сказати, що вже 8 років (*а тепер уже 18.* — В.П.) я працюю в інституті, заснованому Валерієм Хмельком (щоравда, не від ситого життя) практично на рівному місці, і певний час був його єдиним співробітником; це був перший приватний дослідницький інститут в Україні. Зараз заснований ним Київський міжнародний інститут соціології проводить десятки (*тепер — понад сотню.* — В.П.) досліджень на рік і має архів, в якому зберігаються унікальні дані про Україну. Крім того, В.Хмелько організував кафедру соціології “Києво-Могилянської академії”, і треба сказати, що випускники та студенти старших курсів — нарозхват у роботодавців і отримують зарплату як мінімум у 5–6 разів вищу за професорську в держуніверситетах (*за останні 10 років це співвідношення поліпшилося на користь професорів, які зараз отримують лишень у 2–3 рази меншу зарплату, ніж у багатьох студентів магістеріуму, котрі працюють.* — В.П.).

Познайомилися ми 1970-го, я щойно закінчив університет, отримав диплом математика і працював у відділі В.Ф.Чорноволенка в Інституті філософії АН УРСР; до відділу потрапила на рецензію праця В.Хмелька (“Сприйняття радянської дійсності студентами-африканцями”), в якій було використано незнайомий мені коефіцієнт конкордації. З цієї рецензії й розпочалося наше знайомство. Виявилось, що Валерій Хмелько спершу закінчив фізичний факультет мого ж університету (у Києві тоді був лише один університет, якщо не враховувати університет марксизму-ленізму), потім зацікавився соціологією і закінчив філософський факультет. До речі, його курсова про інтелігенцію теж справила на мене неабияке враження — він показав, що з точки зору марксизму власність — це не тільки

володіння, а й розпорядження засобами виробництва, тому інтелігенція — це не верства, а два класи: ті, хто розпоряджається, — “деспоненти” (номенклатура) і “пролетарі” розумової праці. Якби не було в нього таких викладачів, як А.І.Горак і В.Ф.Чорноволенко, — невідомо, чим би закінчилася для нього ця праця.

Важко повірити, що відтоді минуло майже 30 років (більшість співробітників нашого інституту тоді ще не народилися або ж лежали у возиках із пустишками). (*Зараз, коли пройшло майже 40 років, сказане можна віднести вже майже до всіх співробітників. — В.П.*) Ну що з життя можна втиснути в одну сторінку? Якщо обирати щось одне, то я би вибрав, мабуть, теорію Хмелька про зміну домінуючих видів виробництва. Ця праця була опублікована за 7 років до “Третьої хвилі” Тофлера, і я гадаю, що ті, хто читав обидві праці, погодяться, що з наукового, а не з публіцистичного погляду, праця Тофлера не витримала би порівняння — у праці Хмелька описано механізм зміни хвиль і спрогнозовано не лише третю, а й четверту хвилю. Якби Україна не була відірвана від світової соціологічної спільноти і Тофлер мав звичку розпочинати день з перегляду свіжого числа “Вісника Київського університету”, ім’я Хмелька було б уже в усіх підручниках із соціології, а не тільки в українських чи російських. (*Зараз ситуація поліпшилася, В.Хмелько більше відомий у світі, курс макросоціології, який він читає в НаУКМА, показує зв’язок його теорії з іншими макросоціологічними теоріями. — В.П.*)

Інший напрям, який я би вирізняв, — це соціологія особистості і спільна робота з американськими і польськими колегами. Я написав Мелвіну Кону і повідомив, що є можливість опублікувати кілька слів привітання в часопису “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”.

До речі, в перебігу листування із Мелвіном Коном увиразнилися цікаві соціокультурні відмінності в наших уявленнях про те, що слід публікувати у наукових часописах. Наведу уривки з листа М.Кона.

“Любий Володя, я буду радий долучитися. Але спершу коментар. Я ніколи не чув, щоби вітання із днем народження, навіть із приводу такої важливої дати, як 70-ліття, публікували в науковому часопису. Мій власний досвід святкування мого 80-ліття доволі типовий для святкувань у США: співробітники департаменту соціології університету Дж.Хопкінса колективно подарували мені вітальну листівку, що було мило з їхнього боку. Два аспіранти (з Китаю), з якими я тісно співпрацюю, запросили мене на ланч до ресторану (китайський ресторан, ясна річ), що було дуже приємно. Ніхто більше в університеті Дж.Хопкінса не знав про мій день народження. Я отримав чудові вітальні листівки і дзвінки від моїх особистих друзів. Я отримав дивовижні імейли від моїх добрих друзів із країни, де народилася моя мати (*мати М.Кона народилася в Україні, але її сім’я переїхала до США, коли вона була ще дитиною. — В.П.*) і до якої я відчуваю навіть більшу причетність, ніж вона, а також від інших друзів і колег із кількох країн і навіть кілька імейлів зі США.

Був у мене ще й такий недавній досвід, коли мене попросили написати про деякі епізоди на мій вибір для збірника фрагментів, що призначався як подарунок німецькому психологові від його колег, і я описав надзвичайну (як на мене) історію про нього, що сталася багато років тому і про яку ніхто,

крім мене, мабуть, не знає. Але, зазначу, цей імейл надсилався його секретарці, котра збирала ці імейли й оформляла у вигляді збірника; це дуже мило, але ніхто не планував публікувати це у провідному соціологічному часопису його (чи якоїсь іншої) країни. Те, що Ви та інші колеги і друзі Валерія роблять для Валерія, по-справжньому унікально, я навіть гадки не мав про таке. Я радо візьму участь у цьому, але я прошу у Вас деякого керівництва. Чи існує культурна традиція таких текстів, чи можете Ви сказати мені щось про це? Передбачається, що це буде текст гумористичний, серйозний, анекдотичний, особистий, професійний? Усе перелічене вище? Нічого з переліченого вище? Буду вдячний за будь-яку пораду”.

Цей лист змусив мене замислитися з приводу нашої традиції привітань і відмінностей від американських традицій. Можливо, американці просто не можуть цього робити, адже лише членів Американської соціологічної асоціації близько 14000 (приблизно у 50 разів більше, ніж членів Соціологічної асоціації України), публікації привітань зайняли б надто велику частину часопису. До того ж у них є соціологічна газета, в якій публікують актуальну інформацію, що не стосується безпосередньо наукових досліджень.

Не знаю, що буде далі з цією традицією, але я радий, що зараз вона існує і я можу побажати моєму колезі і другу Валерію Хмелькові щастя і часу, вільного від суєти, для творчої роботи.

Мелвін Кон (Melvin Kohn)

***Довідка.** Мелвін Кон (р.н. 1928) — професор університету Джонса Хопкінса (США), один із провідних соціологів сучасності. У різні роки Мелвін Кон був президентом Американської соціологічної асоціації, членом виконкому Міжнародної соціологічної асоціації, редактором і членом редколегії провідних соціологічних часописів (American Journal of Sociology, American Sociological Review, Comparative Sociology, Sociological Forum, International Sociology тощо). Українською мовою опубліковано фундаментальний збірник його праць (Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л.Кона і його співпрацівників / Пер. з англ. за ред. В.Є.Хмелька; КМІС. — К.: Києво-Могилянська академія, 2007. — 559 с.). Детальнішу інформацію про М.Кона див.: <<http://www.soc.jhu.edu/people/kohn/index.htm> >.*

Уся моя довга кар'єра в соціології (1948 року Мелвін Кон здобув ступінь бакалавра і почав працювати. — В.П.) пройшла під знаком виняткового везіння зі співробітниками-співавторами, у яких я багато чого навчився, які збагатили моє професійне й особисте життя і на яких я завжди покладався у

плані їхніх знань, інтуїції, їхніх праць, їхньої емоційної підтримки. Усіх їх я люблю і шаную. Кажу про це, щоб визначити рамки моїх коментарів про людину, яка вирізняється навіть на тлі чудової групи, що становить ядро мого особистого і професійного існування, — про Валерія Хмелька.

Багато з того, що мені відомо про Валерія, лишень підтверджує те, що мені говорили про нього ще до того, як я вперше зустрів його (на Радянсько-американській соціологічній конференції у Вільнюсі, в Литві, у 1987 році). Він, як багатьом Вам відомо, є видатним соціологом і соціальним психологом із чудовим поєднанням інтелектуальних талантів: винятковою здатністю бачити сучасну соціальну реальність у контексті історичних змін, політичних та економічних умов і теоретичної перспективи; при цьому, не втрачаючи з поля зору ширшого соціального контексту, він має тонке відчуття значимості навіть найменших знахідок, їхніх наслідків для більшого цілого й необхідності пересвідчитися в тому, що в нас є найпереконливіші свідчення обґрунтованості цих знахідок.

Крім того, як Вам, певен, відомо, він — людина великої особистої чесності й людської гідності. Щоб дізнатися про такі речі, не обов'язково співпрацювати з кимось упродовж двох десятиліть, тому я усвідомлюю, що, характеризуючи Валерія в такому дусі, я лише підтверджую справедливість того, що загальновідомо про нього, — навіть з точки зору спостерігача, який мав вельми сприятливу можливість бачити, як він діє у перебігу невинного дослідницького процесу, з усіма його радостями, фрустраціями і викликами.

Хочу додати до цієї картини ще одну деталь — те, що я мав можливість спостерігати, гадаю, як ніхто інший (крім, звісно ж, Володі Паніотто, його ще давнішого колеги). Я розповім це у термінах афоризму, сформульованого моїм дуже давнім колегою і другом Кармі Скулером (Carmi Schooler). Істина Кармі (одна із них) полягає в тому, що коли в перебігу аналізу ми знаходимо те, що відповідає нашим очікуванням, особливо якщо це підтверджує певні глибинні гіпотези, ми рідко ставимо під сумнів методологію, що привела до цієї знахідки, але коли ми виявляємо щось несподіване, особливо якщо воно нібито суперечить цим нашим гіпотезам, ми готові гори звернути, аби з'ясувати, чи не є передбачувана знахідка артефактом, породженим методологічною помилкою.

Ми маємо, ясна річ, бути настільки ж пильними, щоби переконатися: чи не базуються на методологічній помилці результати, що підтверджують гіпотезу. Гаразд, ніхто не заперечує, й іноді ми справді намагаємося відстежувати можливі помилки, навіть якщо знаходимо те, що хотіли знайти. Але тільки Валерій, судячи з мого досвіду, по-справжньому здатен відокремити свої бажання від своєї методологічної практики. Валерій шукає можливі помилки, коли ми виявляємо те, що хотілося, так само сумлінно і плідно, як і тоді, коли знаходимо щось небажане.

Його ego реалізується не в його гіпотезі, а в нездоланному бажанні, щоби те, що він повідомляє як факт, не виявилось просто методологічною помилкою. Можна сказати, що річ у його чесності, і я вже зазначав, що Валерій широко відомий як людина великої чесності. Безумовно, але йдеться про особливого штибу чесність, не надто практиковану і, вочевидь, не такою мірою,

як у випадку Валерія. Коли я згадую ті численні випадки, коли міг спостерігати цю властивість Валерія, я думаю, що він той справжній учений, яких часто описують в ідеалі, але яких не так часто можна зустріти в реальності. Напевно, це породжено його глибоким зануренням у життя його еґо-ідеалу — Айнштайна. Можливо, це зумовлено якимись аспектами його власної життєвої історії, якої я повною мірою не знаю або ж не розумію. Але я точно знаю, що неодноразово у важливих для нашого спільного дослідження випадках Валерія бентежили деякі очевидні знахідки, що не давали підстав вагатися в них, проте він (і тільки він один) вважав їх такими, що не відповідають його знанню соціальної реальності. І зрештою він виявляв, що ми схилили в якійсь непроясненій частині аналітичного процесу. Я також знаю, що коли ми знайшли щось таке, що, схоже, суперечило результатам усіх наших останніх досліджень (зокрема, виявилось, що особистісні характеристики дорослих чоловіків і жінок були навдивовижу нестабільними в період радикальних соціальних змін в Україні), Валерій наполіг, щоб ми виключили всі інші, здатні вплинути на це чинники, що дало б нам змогу переконатися, що ми отримали реальний результат: на це пішло шість місяців напруженої роботи, але коли Валерій установив, що знахідка реальна, я був упевнений, що вона пройшла остаточну перевірку. Наступні знахідки інших дослідників в іншій країні підтвердили наші результати.

З нагоди 70-го дня народження я вважаю за честь висловити свою повагу до цього видатного соціального вченого, чудової людини і мого великого друга Валерія Хмелька.

Мелвін Кон

Від кафедри соціології Національного університету „Києво-Могилянська академія” викладачі (і колись студенти та аспіранти) Світлана Хутка і Дмитро Хуткий

*Гранітна скеля — нездоланна перешкода на шляху слабкого —
то є міцна опора на шляху сильного*

Т. Карлейль

Шановний Валерію Євгеновичу!

Щиро вітаємо Вас із ювілейною подорожжю навколо сонця!

Бажаємо зберігати легкість буття собою за будь-яких обставин. Зичимо ще більшої здатності продуктивно спрямовувати свою енергію на поставлені цілі і чергових перевершень себе самого!

У кожного, хто знайомий із Валерієм Євгеновичем, складаються яскраві та свої особливі враження про нього. Найперше — це фантастична компетентність у досить відмінних царинах наукового знання: від фундаменталь-

ної фізики до соціології, від соціології особистості до макросоціології, від логічної теорії до суворой емпірії. Спектр наукових знань та інтересів, в тому числі втілених у наукових працях і авторських концепціях, вражає: еволюція форм регуляції і саморегуляції (від Великого вибуху до сучасності); структура і динаміка процесів відтворення суспільства (від антропосоціогенезу первісного суспільства до майбутнього людинотворчого суспільства); макросоціальні зміни в українському суспільстві; соціально-політичні орієнтації чи то лінгвоетнічні характеристики населення України...

Створене ним, і самостійно і в багатолітній співпраці з його колегами, кожен із яких по-своєму знакова особистість, можна перелічувати нескінченно довго. Та „особистість характеризується не тільки тим, що робить, а й тим, як робить” (Ф.Енгельс). Вільно перефразовуючи К.Маркса, можна стверджувати, що В.Хмелько є тим, чим може бути людина в ансамблі своїх соціальних відносин — відкритий світові, наповненому іншими людьми та спілкуванням із ними, смислами та реалізацією їх.

Це — інтенсивна і ретельна робота з усіма консультованими ним роботами — від студентських до власне наукових. Це — уважне вдумливе читання; червоні від безлічі коментарів стоси перевірених аркушів наукових текстів; складні тривалі обговорення, що відкривають досить неочевидні аспекти досліджуваних проблем; нещадні скорочення текстів, вимога лаконічності висловлювань та максимальної уважності й поваги до читача. Це — людина, щедра на фахові поради і, понад те, готова витратити необхідний час для допомоги, відклавши заради цього навіть свої приємні плани. Тут не можна не пригадати, наприклад, як Валерій Євгенович відмовився від давно очікуваного відвідування джазового концерту, щоб остаточно переглянути готовану до публікації статтю молодшої колеги, аби та могла вчасно віддати її до редакції.

Валерій Євгенович Хмелько — один із найвимогливіших викладачів. Читані ним авторські курси — це навчально-дослідницькі рубікони для студентів, розроблені із урахуванням найкращих зразків світової соціології та органічним включенням авторських концепцій. І — славнозвісний таймер, на підставі якого на його семінарах здійснюється регуляція усіх студентських доповідей та коментарів. Тож уявіть собі, наскільки щирим і гомеричним був спільний регіт семінарської групи і нашого викладача, коли одного разу цей таймер затікав під час його власних коментарів до наших доповідей.

Одна з найяскравіших рис В.Хмелька — широкий світ захоплення, зацікавлення, інтересів та багатоплановість активності, що в ній життєвий час виявляється інструментом цілепокладання та передумовою вільного вибору бажаної діяльності. Вірші, імпровізація-танок, імпресіоністи, музика, подорожування, різні способи самоорганізації — та хіба можна перелічити все. Одні тільки музичні зацікавлення — стенограми емоцій із неймовірною палітрою кольорів, від старовинного клавесину до синкоповості джазових імпровізацій.

Валерій Євгенович належить до тих людей, що просто нездатні бути бездіяльними. Натомість — інтенсивна зосереджена робота і невпинний рух уперед. При цьому він не тільки вчений, а й людина з унікальним громадянським

потенціалом і активною участю в суспільному житті. А його цінності та здатність за будь-яких умов зберігати високу професійну репутацію витримали перевірку на сумління і чесність у багатьох складних життєвих ситуаціях.

Валерій Хмелько — людина, яка послідовно створює простір свободи у власному житті, у якому суверенність особистості є джерело й основа вільної творчої діяльності. Підкреслено виважений, він може бути і доволі різким у критиці, і досить непростим у спілкуванні. А проте водночас — це постать із нерутинізованою харизмою і надзвичайно цікава людина, спілкування з якою не тільки змушує, а й надихає дедалі удосконалювати свою роботу, при цьому не зневірюючись у гуманістичному та просвітницькому потенціалі соціології.

Вітаємо Вас і бажаємо ще більшої свободи в обранні своїх справ. Свободи — у своєму духовному виборі. Свободи розуму — попри залежність тіла від природи — і рішучості духу, що вможливило долавання цієї залежності. І — якнайбільше вільного часу, вільного для творчої роботи і здійснення мрій!

Роман Ленчовський,

старший науковий співробітник КМІС

Привітання В.Є. Хмелька із “політичної молодості” — від учорашніх членів “Демплатформи” і Партії демократичного відродження України

Колеги про колеґ у межах дослідницького цеху знають, здавалось би, все (якщо не лінуються використовувати повною мірою звичайні канали циркуляції наукової інформації). Одначе коли мову заводять про людей, як то кажуть, багатогранних, продуктивна діяльність яких виходить далеко за межі наукової дисципліни в інші царини життя, тут, мабуть, здебільше циркулюють чутки... Утім, ніщо не заважає соціології соціології, зінтегрований із соціологією науки та її історії, “зазирнути за лаштунки” суто професійної діяльності соціологів — не виходячи за межі наукової методології, ясна річ. От і в “кейс” нашого ювіляра, виявляється, є свідчення його діяльності, котру лише почасти можна схарактеризувати як наукову. Причому пере-свідчуємося ми в цьому, використовуючи такі поважні в нашій науці методи, як лейтмотивні інтерв’ю, аналіз документів, біографічні реконструкції тощо. Є й відомі способи підвищення надійності отримуваної інформації: варто вдатися до бесід з різними людьми на одні й ті самі добре відомі їм теми, як спливають у перебігу цих бесід і ті самі герої, і ті самі обставини, і навіть схожі оцінки дій наших героїв за цих обставин.

Отже, у процесі реалізації проекту *соціологічного забезпечення*, дорученого авторові цих рядків, *усебічної репрезентації* не дуже давньої історії

“Демплатформи” (ДП) і створення “Партії демократичного відродження України” (ПДВУ) — явищ у політичному житті часів згасання Перебудови і розвалу радянської імперії, вельми пам’ятних для політично заангажованих сучасників (за виклад самої історії цієї протопартійної і нової партійної структури взявся відомий журналіст Олександр Тертичний) — з’ясувалося таке (далі наведено репрезентативні за багатьма параметрами фрагменти-цитати із трьох інтерв’ю, які я провів зі знайомими в Україні особами — із серії з кількох десятків подібних).

Інтерв’ю з Володимиром Філенко

Володимир Філенко, народний депутат України 1-го і подальших скликань, співголова ПДВУ

(...)

Які у Вас у цілому враження від того періоду? Що вдалося “Демплатформи” й ПДВУ зробити помітного?

Творчий, цікавий період, було багато інтелегентних людей, небайдужих. Для мене це була серйозна політична школа, тому що фактично ми університети проходили вже тут (не студентські університети я маю на увазі, а життєві). Я особисто своїми політичними учителями вважаю... — я часто казав, що мене по Києву “вчили ходити”, перш за все, Хмелько і Попович (*сміється*). Як вулицю переходити, де, яким переходом користуватися. Це я образно кажу, звичайно, маючи на увазі інші речі. (...) Хочу сказати, що з того, що я знаю і пам’ятаю, найбільш значним напрацюванням “Демплатформи” і ПДВУ я вважаю нашу розробку теми СНД. Найбільший внесок у розроблення цієї ідеї зробили вже згадані мною Хмелько і Попович. Вони були досить переконливими, аргументованими й наполегливими у проведенні ідеї “цивілізованого розлучення” — без крові... (...) Я можу чітко констатувати, що українська демократична група, українська Демплатформа і російська Демплатформа (зокрема, Лисенко, Шестаковський), наша політична група, депутати Верховної Ради і названі багато разів мною Попович і Хмелько відстоювали цю ідею. Фактично дві інтелектуальні групи були: у Москві й у Києві. Ідея народжувалася непросто. Ми, з одного боку, розуміли, що в тому вигляді, в якому існує тоталітарний Радянський Союз як імперія (і тоталітарна і національна, я би сказав так), вона існувати не може, що треба надати більші права союзним республікам, але ми, можливо, тоді ще не наслідувалися йти аж так далеко до проголошення незалежності, бо ми розуміли, що таке збройні сили, що таке КДБ, ми розуміли, що таке революція. Ми пропонували перехідну певну модель. (...) Не радикальну, але компромісну, а я вважаю, і конструктивну модель.

(...)

З ким Ви безпосередньо співпрацювали? Контакти найтісніші з ким були?

Ми працювали над статутом, над програмою. (...) У роботі над програмною частиною я б визначив Хмелька і Поповича як незаперечних авторитетів наукових у нашому середовищі. В економічній частині зіткнулися соціальний і ліберальний напрями. (...) Соціальний напрям відстоювала київська група (зокрема, Попович і Хмелько, які більше позиціонували себе як соціал-демократи, в той час як харківська група більше позиціонувалася як ліберально-демократична). Найбільші дискусії у нас були навколо цього. (...) Я думаю, що переважно завдяки Хмельку і Поповичу (але, без зайвої скромності, скажу, що і я це відстоював) [вдалося реалізувати] ідею поєднання соціального й ліберального в рамках однієї структури.

(...)

Нас сп'яняв дух свободи. Ми були щасливі, що ті процеси, про які ми мріяли, вони розпочалися і йшли відповідно в омріяному нами напрямі. Не без складностей, не без проблем, але тенденції свідчили про те, що суспільство демократизується, і ми були всі від цього щасливі. Цей настрій... Люди старші, яких я постійно згадую, і Попович і Хмелько, відчували себе юнаками, бо колись вони були в іншій системі координат. Змінювалася система координат. Ми були свідками історичних процесів, їх учасниками. Це надавало нам стільки сил, енергії, пошуку, мрій, безсонних ночей, які нас не стомлювали! Настрій був дуже позитивний і цей в цілому позитивний настрій створював таку атмосферу. Але дискусії були жорсткими. Жорсткими в якому плані? За накалом аргументації. (...) Частина людей пізніше відійшла від політики. Ті ж самі Попович і Хмелько, яких я часто згадую, на якомусь етапі вирішили, що вони свою частину політичного шляху пройшли, вони зосередилися на науковій діяльності, вони продовжують бути громадськими діячами (...), але активної участі у політичних структурах не беруть.

(Жовтень – грудень, 2008)

Інтерв'ю з Олександром Пасхавером

Олександр Пасхавер, кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник Інституту економіки НАНУ, консультант Кабінету Міністрів України, член наукової ради ПДВУ

(...)

З ким Вам доводилося працювати у ПДВУ?

Гриньов мене запросив у цю групу.

У групі хто ще був? Лановий?

Ні, Ланового не було тоді. У цій групі були Хмелько і Попович. З цими двома людьми ми й писали це все. Вони були, як то кажуть, старші товариші, і вони писали якісь навдивовижу добрі загальнодемократичні тексти... У програмі ПДВУ багато розділів.

Ви безпосередньо брали участь у створенні програми ПДВУ?

Абсолютно. Але слід сказати, як я брав участь. Вони були ідеологами. У них було чимало цікавих ідей, про які я дізнався з цієї програми. Наприклад, там уже була СНД (або це називалося якимось по-іншому) як програма цивілізованого розлучення, це було вже там. Це ідея Хмелька, мені здається, що це ідея Хмелька. Але, хоч там як, мене це не стосувалося, мене “найняли” на економічну частину. Я намагався створювати економічну частину, мої погляди були правіші за погляди цих людей.

Це, поза жодним сумнівом, дві чудові людини. Вони соціал-демократи. Я отримав колосальну насолоду від спілкування з ними й отримую зараз. Тож немає проблем. Але вони мали більш ліві погляди, й отут у нас були великі суперечки. Вони хотіли більше лівизни, більше соціалізму залишити. (...) З тих поглядів, які я Вам щойно виклав, найкраще, щоб СРСР розвалився, а от як зробити, щоб не було громадянської війни, це я цілком доручав Хмельку і Поповичу. Тому мені було все одно, це по-справжньому було їхньою справою. З моїх міркувань було важливо, щоб українці економічно розвивалися самі, Ви розумієте, чому.

(...)

Ви можете пригадати якийсь найяскравіший епізод з вашої спільної роботи?

Я вважаю, що найсильніший спогад такий: ми сидимо з Хмельком і Поповичем в якійсь кімнаті (я не пам'ятаю, ймовірно, в Інституті філософії) обговорюємо питання, і я відчуваю глибоко позитивні емоції. По-перше, це дві особистості, які мені глибоко симпатичні, по-друге, йде інтелектуальна бесіда, вони дуже високого рівня особистості, і я відчуваю просто насолоду від цієї дискусії. От що я згадую, решта для мене була не такою цікавою. Але Ви не забувайте, що це мій погляд, це не погляд політика.

(Червень – липень 2009)

Інтерв'ю з Мирославом Поповичем

Мирослав Попович, академік Академії наук України, директор Інституту філософії НАНУ, співголова ПДВУ

(...)

Якою була перша інформація для Вас про “Демплатформу”? З ким безпосередньо із членів ДП були у Вас перші контакти?

У мене були контакти з Валерієм Хмельком. Він для мене ще тоді був навіть не соціолог, але я знав його і цінував його філософію суспільства.

(...)

Яку участь Ви брали в процесі створення ПДВУ?

Я був (...) одним із відповідальних за написання програми ПДВУ. У цій групі був, звичайно, Хмелько, ми писали всі ці програмні матеріали.

(...)

З ким Ви встигли потоваришувати в ПДВУ як колеги? З ким Ваші стосунки були найбільш близькими?

(...) З Валерієм Хмельком у нас дружні стосунки, оскільки ми просто одного поля ягоди, просто працюємо на різних ділянках, але я підтримую з ним ідеологічні зв'язки, ми часто передзвонуємося... (...) Саме в ПДВУ ми працювали разом солідарно, як однодумці, зберегли всі політичні настанови того часу, 1 травня вітаємо один одного як соціал-демократи.

(...)

Таким чином, було дві моделі [трансформації відносин ДП із КПРС]: скажімо так, модель І.Чубайса і модель В.Хмелька. Ви були з Валерієм весь час “на проводі”, Ви поділяли модель Валерія, що все-таки напередодні з’їздів Компартії [в Києві та Москві] є ще якась маленька надія, що вдасться переконати, вдасться вплинути на делегатів з’їздів, на значну частину членів партії?

Так.

А як Ви зараз ставитесь до цього? Це не була ілюзорна із самого початку модель?

Це не проблема ефективності, це проблема совісті. Це не проблема того, який хід був би для партійної еволюції зручніший і т. д. Це проблема (...) моральних критеріїв.

(Червень 2009 року)

* * *

Мені залишається із глибоким задоволенням констатувати, що в перебігу наших бесід оцінки особистісних якостей члена координаційної ради “Демократичної платформи” і співголови оргкомітету “Партії демократичного відродження України” В.Є.Хмелька, а також його унікального внеску в загальну політичну діяльність з боку всіх його колег по цій діяльності були практично ідентичними.

Вітаю мого давнього друга.

Роман Ленчовський